

Fisket i västra Jämtland – en viktig och omstridd resurs

INGEMAR NÄSLUND

I JULI 1909 rapporterade *Östersundsposten* från ”Sjöslaget på Ånnsjön”.¹ Godsägaren Edward Kennedy och amiralsdottern Elise Kennedy råkade i handgemäng i en båt med Olof och Mattias Eriksson från Ånn. Bråket gällde fiskerätten i sjöns nordöstra del och ledde så småningom till åtal. På detta sätt kulminerade en av alla konflikter om det viktiga fisket i Ånnsjön. Fiskat i sjön hade man gjort sedan länge. Jägar- och samlarfolk var på plats mycket tidigt, redan för 7 000 år sedan, för att nyttja sjön och dess omgivning.² Fisket var redan då av central betydelse för människorna i området och fortsatte vara det för de fasta bosättningar som så småningom etablerades i dalgången. Det har sedan förändrats till sin karaktär, både när det gäller teknik och inriktning, och från att vara en överlevnadsfråga till att mer bli en källa för rekreation och turism. Men viktigt är det fortfarande. Avsikten med detta kapitel är att beskriva fiskets utveckling och betydelse i området. Men Ånnsjön kan också sägas spegla händelseförloppet i västra Jämtland som helhet, även om sjön till viss del är unik. Fisket har av allt att döma nyttjats mycket hårt och har även varit mycket givande, kanske som en följd av sjöns karaktär. Även om den har utsatts för en del mänsklig påverkan är sjön ändå förhållandevis ostörd eftersom den inte, liksom många andra stora sjöar i Norrland, har blivit reglerad för vattenkraft. Idag hyser den goda bestånd av

röding och öring, en rad mycket höga vattenanknutna naturvärden, är en viktig fågelsjö och har av länsstyrelsen i Jämtlands län och Naturvårdsverket också pekats ut som Natura 2000-område i EU:s nätverk av skyddsvärda naturmiljöer.³

Ånnsjön

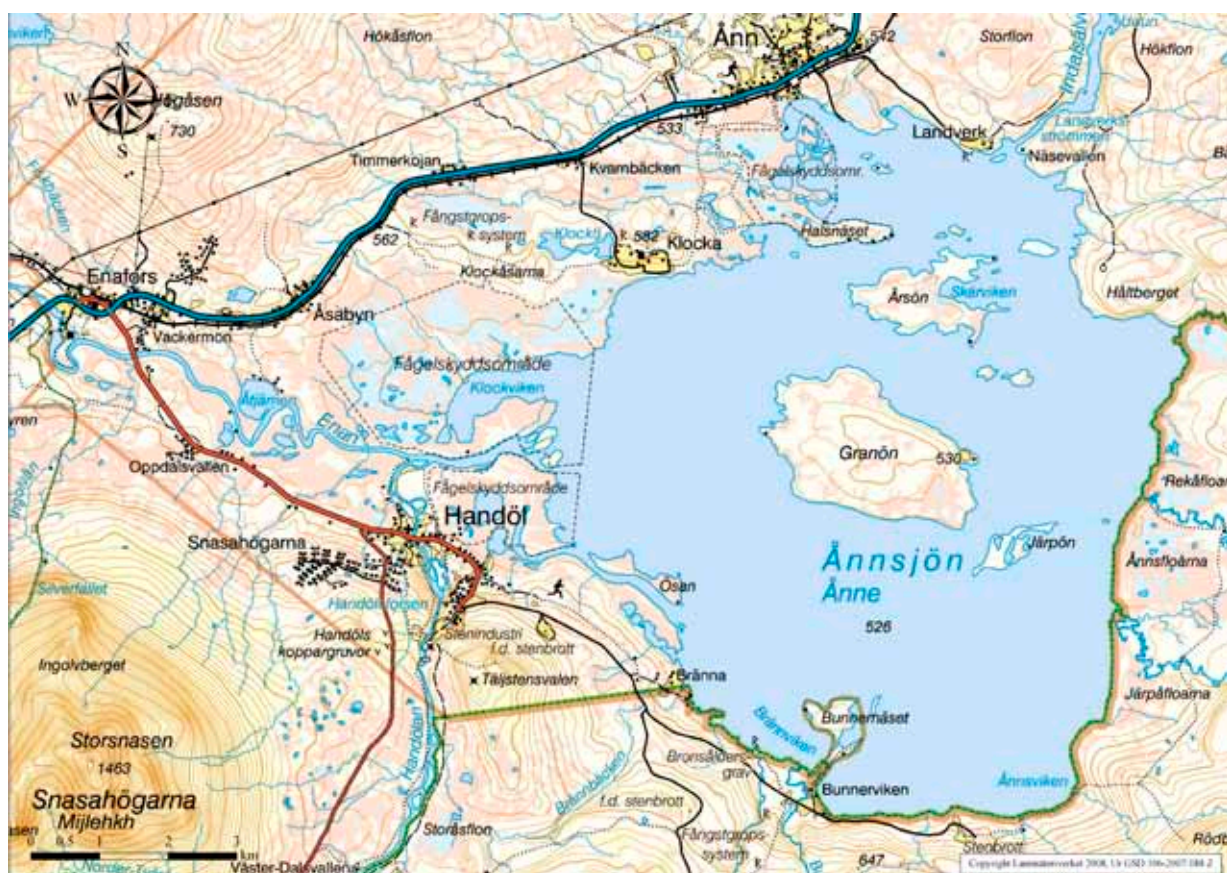
Ånnsjön är stor, 59 kvadratkilometer, nästan cirkelrund till formen och ligger 525 meter över havet. Dess storlek och läge i direkt anslutning till järnväg och Europaväg i västra Jämtlands välbesökta fjällområden, gör den till en av landets mest kända fjällsjöar. Huvuddelen av sjön är mycket grund, ca en meter. De största djupen, upp till 40 meter, finns i den bassäng som ligger i sjöns södra del mellan Granön och Bunnerviken. Sjöns största tillflöden är Enan och Handölan. De avvattnar ett stort område väster om sjön ända upp mot Sylarnas fjällmassiv och norr om sjön mot Storlien och Rensjöarna. Det deltaområde som bildats där dessa åar rinner ut i sjön har bl.a. ett rikt fågelliv, Ånnsjön är känd som en av fjällkedjans bästa fågelsjöar. Det stora fjällområdet söder och öster om sjön (Bunnerfjällen, Kyrkstensfjället m.fl.) avvattnas via Västerån, Bunnerån, Järpån och Rekån. Från Kölsjön i öster kommer ett annat större tillflöde, Kärrån. I sjön finns flera stora öar varav Granön är den största. Landverksströmmen,

sjöns utlopp i norr, utgör den egentliga början av Indalsälvens västra gren. Sjöns karaktär med stor andel grundområden gör den mycket produktiv, trots att det är en fjällsjö. Relativt sett varmt vatten och produktiva botten skapar särskilt gynnsamma förutsättningar.

Fisket är omvittnat bra, vilket konstaterats i en rad historiska källor.⁴ De fiskarter som finns är röding, öring och elritsa (liten karpfisk). Elritsans utbredning vidare västerut begränsas av Handölsfallen och av det fall som finns i Enan strax uppströms Enaforsholm.

Fångstfolket

Var fångstfolket kom ifrån är fortfarande okänt, men klart är att människor tidigt fanns vid Ånnsjön i form av jägare och fiskare, som åtminstone periodvis, bodde i området. Faktum är att Ånnsjöns stränder har ovanligt många arkeologiska lämningar och sjön omnämns ofta när man listar betydande fornminnesplatser i norra Skandinavien. Dateringar visar att de äldsta boplatserna är 6 000–7 000 år gamla.⁵

Ånnsjön med biflöden. KÄLLA: Lantmäteriet GSD 106–2007/188Z, © Lantmäteriverket Gävle 2008.

Ånnsjön lake with its tributaries. source: Land Survey of Sweden GSD 106–2007/188Z, © Lantmäteriverket Gävle 2008.

Även om förutsättningarna för fiske måste ha varit goda är det mer oklart hur man fiskade. Arkeologen Ronnie Jensen genomförde utgrävningar av boplatser vid sjön på 1970-talet.⁶ Han hittade en del nätsänken som dessvärre inte kunde dateras, men i övrigt fanns få fiskerelaterade fynd. Från andra håll i Skandinavien vet vi däremot att olika former av fasta fångstanordningar var vanliga.⁷ Med botten-satta nätavstängningar styrde man in fisken mot olika typer av fångstburar eller tinor. Mest känd av dessa är katsan som var en stor bur med fångstarmar. Armarna kunde bestå av grenar tätt nerstuckna i botten eller av nät.

De grunda och fiskrika områdena i Ånnsjön har alltså gett möjlighet till ett givande fiske, särskilt med beaktande av att klimatet, åtminstone de första 2 000–3 000 åren efter inlandsisens avsmältning, var väsentligt varmare än idag. Trädgränsen mot kalfjället gick längre upp och skogen ner mot sjön dominerades av lövträd och inte som idag av gran. Sannolikt var också fiskproduktionen högre. Frågan är om man i någon mån påverkade fiskbestånden via det uttag man gjorde? Dateringen av de arkeologiska fynden visar att folk, åtminstone periodvis, bott och vistats vid sjön under mycket lång tid. Det finns dock få spår av människor under bronsåldern och den äldre järnåldern. De yngsta lämningarna vid Ånnsjön härstammar från en senare period, 400–500 e.Kr.⁸ De verktyg man hade var fortfarande i huvudsak av sten och man levde kvar i fångstkulturen. Troligen var det förhållandevis få människor det rörde sig om. Antalet boplatser var visserligen stort, vilket antyder att man kanske konkurrerade om de bäst lämpade och kanske också om de bästa fiskeplatserna. Trots detta torde den samman-tagna effekten man åstadkom på fiskbestånden i den stora sjön ha varit begränsad.

Fasta bosättningar

I området runt Storsjön etablerades jordbruk och fast boende redan ca 200 e.Kr.⁹ Successivt

befolkades också området uppströms i Indalsälvens dalgång mer permanent. Oftast var det fråga om enstaka bosättningar på platser som sedermera skulle utvecklas till byar. Mot slutet av järnåldern inleddes en kraftig befolknings-expansion som innebar att Jämtland på allvar började koloniserars.¹⁰ Vid Ånnsjön slog sig folk ner mer permanent under vikingatiden (850–1050 e.Kr).¹¹ I Bunnerviken och i Klocka finns spår från denna tid. Sannolikt var fisket fortsatt mycket viktigt även om man nu huvudsakligen bedrev jordbruk. Fisk för att tillgodose vinterns proteinbehov var emellertid avgörande. Saltet började komma till allmän användning under denna tid vilket förbättrade förutsättningarna för konservering av fisk över längre tid. Saltfisk som vintermat kom sedan att bli en följetong i fjällbygderna, och för den delen även i andra delar av landet, ända fram i modern tid. Man använde sannolikt samma fiskemetoder som det tidigare fångstfolket. Det nya var att man blivit bofast och nu fiskade på bestånden i samma område mer kontinuerligt och kanske på så sätt mer intensivt.

Med utgångspunkt från den fortsatt förhållandevis glesa befolkningen utnyttjades fisket av allt att döma inte särskilt hårt under 1500- och 1600-talen. Åtminstone torde det inte ha ökat jämfört med århundradena närmast innan. Givetvis fiskade man i anslutning till bosättningarna och säkert i sjön i övrigt. Bönderna i Klocka och Handöl fiskade såväl i sjön utanför sina marker som i Handölan och Enan. Det har dock inte gått få fram några historiska noteringar om fisket i den här delen av Ånnsjön för denna period. Mer finns i stället att läsa om fisket i sjöns östra del, framför allt när man kommit till slutet av 1600-talet. Där var det indelat i två s.k. avradsfisken, ”Åhnsjö fiske” och ”Åhn fiskie”.¹² Med avradsfiske och avradsland menades ständiga besittningsrätter som mot viss avgift tillförsäkrats bönder på kronans allmänningar. De två fiskena hade utnyttjats sedan tidigare men tillerkändes år 1667 bönder från Björnänge respektive Duved. Så kom det sig alltså att fisket i Ånnsjön kom

Ånnsjön med fjällen i bakgrunden. FOTO: Ingemar Näslund 28 juni 2010.

Ånnsjön lake, with the mountains in the background. PHOTO: Ingemar Näslund, 28th June 2010.

att disponeras av bönder som hade sina gårdar mer än tre mil från sjön. Sannolikt härstammar namnen på två av öarna i sjöns nordöstra del, Duvedsholmen och Årsön, från denna tid. Fisket bedrev man framför allt om hösten när rödingen samlats för lek. Dessutom fiskade man troligen i samband med den myr- eller ängsslätter man bedrev vid sjön. Uppenbart var att man var beredd att göra mycket stora ansträngningar för att föra hem fisk till gårdarna. Det kan tolkas på flera sätt. Dels var fiskresursen viktig för vinteröverlevnaden, dels täckte inte de mer närliggande sjöarna detta behov. Denna utveckling förstärktes allt eftersom befolkningen växte i dalgångarna.

Att fisket i en sjö, framför allt i fjällområdet, nyttjades av bönder boende långt ifrån (upp till 7–8 mil), var ingen ovanlig företeelse. Dessa så kallade skattefisken blev på många håll upprinnelse till konflikter när tidigare

obebyggda trakter så småningom koloniserades. Så blev också fallet med fisket i Ånnsjön. År 1656 fick Olof och Anders Andersson Undersåkers tingslags tillstånd att slå sig ned i Vallan (nuvarande Ånn).¹³ Dessa hemman gränsbestämdes och skattlades 1680–81. Gränsen mellan dem och Duveds avradsland utgjordes av Landverksströmmen och området omfattade alltså mark till och med utloppet vid Landverk. Snart uppstod emellertid tvister mellan de boende i Vallan och bönderna i Duved. År 1700 hävdade man i Duved att Vallan hade gjort intrång på avradsfisket. Länsmanen intygade att gränsen gick vid älven och stödde alltså Vallan. Tvisten hänfördes sedan till landshövdingen men tycks aldrig ha blivit avgjord. I en senare rättegång (1731) blev det dock fastställt att gränsen hade den sträckning Vallan påstod.

Hur stod det då till med fiskbestånden,

denna omstridda resurs? I en avhandling om Jämtlands fjälltrakter från 1694 skriver Daniel Touscherus:

Ty åtskilliga vattensamlingar överflöda av en sådan tillgång på fisk, att varken den långa vägen, den oblika väderleken eller ens den ödsliga ensamheten kunna avskräcka den angränsande traktens bebyggare från att skocka sig dit för att med nät, kastnät, krokar och andra för sitt speciella ändamål avsedda redskap med god fisklycka lägga försåt för det fjälliga släktet.¹⁴

Det tycks alltså, i alla fall enligt denne resenär, ha funnits gott om fisk i fjällen vid denna tid. Men tider och uppfattningar om fisket förändrades. Gårdarna i Bunnerviken och Handöl skattlades 1741. Då konstaterades när det gäller Handöl att ”Fiske har gammalt varigt ymnogt såväl uti Åhn Siön och Enafårs Elfwen samt afradsfiske Ränsiön men nu angifwes några åhr fallit och blifwit helt ringa”.¹⁵ Sämre fiske alltså, men även om man säkert fiskade intensivt, verkar det inte troligt att det fåtal fasta bosättningar som då fanns skulle kunna decimera fiskbestånden i så stor omfattning. Här kan i stället misstänkas att det funnits skäl att nedvärdera fisket eftersom det möjligen skulle kunna rendera mindre skatt. Men bara några decennier senare, i slutet av 1700-talet är tongångarna än tydligare. Hylphers skriver 1775 om fisket i Åre socken: ”Fisket borde vara lönande ... men med vårdslöst fiskningssätt och mycken redskap säges samma näringsgren aftagit.” Han konstaterar också att fisket ”inte fyller folkets behov såsom förr”.¹⁶ Vid samma tid, 1771–74, registrerades en årlig införsel från Norge till Västjämtland av 94 ton torkad fisk samt 155 ton salt sill. Säkert fördes en stor del av detta vidare mot skogsbygderna och kusten, men det visade på den stora betydelse fisk hade för hushållningen och antyder också att de inhemska resurserna var otillräckliga. Hur länge denna import hade pågått är okänt men det förefaller som ett rimligt antagande att den pågått länge, säkerligen sedan Jämtland var norskt.

Klocka nybygge skattlades 1796. Lantmätare Martin Sunding noterade då i Skattelägningsberedningen att ”Fiske har nybyggaren uti Klocktjern och Åhnsiön samfällt med Handöls och Bunnervikens byar utan någon skillnad”.¹⁷ Här kan konstateras att fisket för det nytillkomna nybygget blev samfällt med de äldre byarna och att inget noterades om den konkurrens om fisket och brist på fisk som bland andra jämtlandsresenären Fale Burman uppgett. Han skrev i sina dagboksanteckningar från 1802 om fisket i Ånnsjön: ”Ånn ... har tillförne varit en makalöst god fisk Sjö, men börjar nu vara utsopad, sedan ej allenast närliggande Hemmansbrukare utan ock andre delägare i Sta, Dufved, Tegom m.fl. nästan hela Sommarn utom i Höanden, ligga där i fiske. Hvardera med 40 till 100 nät.”¹⁸ Åter konstateras att mer långväga fiskare nyttjar resursen och nu med hög intensitet. Signaler om att fisketrycket var hårt kommer från flera håll. I en sockenbeskrivning från Jämtland och Härjedalen från 1818 berättas att allmogen hanterar sina sjöar ”på det oförnuftigaste sätt. Delägare i fisken täfla med varandra om att hafva de finast bundna notarne, från 9 till 13 hvarf eller maskor på kvarteret, hvarigenom fingerslång småfisk hoptals upödes och blir stundom, då den är för små att uppränsa, mat för svinkreatur”.¹⁹ Även om detta inte specifikt berör Ånnsjön så följer kommentarerna samma linje, fisket blir sämre. Orsakerna är av allt att döma åtminstone två: Dels har redskap och metodik utvecklats. Nät av lintråd finns att tillgå, åtminstone sedan sent 1700-tal, och möjligen har de första formerna av notfiske etablerats. Handelskontakterna med Norge var vid denna tid välutvecklade och säkert var man medveten om de nyheter i redskapsväg som spreds längs kusten. Därigenom kom de än mer effektiva bomullsnäten tidigt till Västjämtland. Vidare ökar befolkningen i Jämtland sedan slutet av 1700-talet.²⁰ Det har blivit lugnare på krigsfronten och en del medicinska framsteg görs. Därmed ökar också konkurrensen om fiskresursen.

Ånns by 1898. FOTO: A. Olsson, Jämtlands läns museums arkiv nr JFGÖ8937.

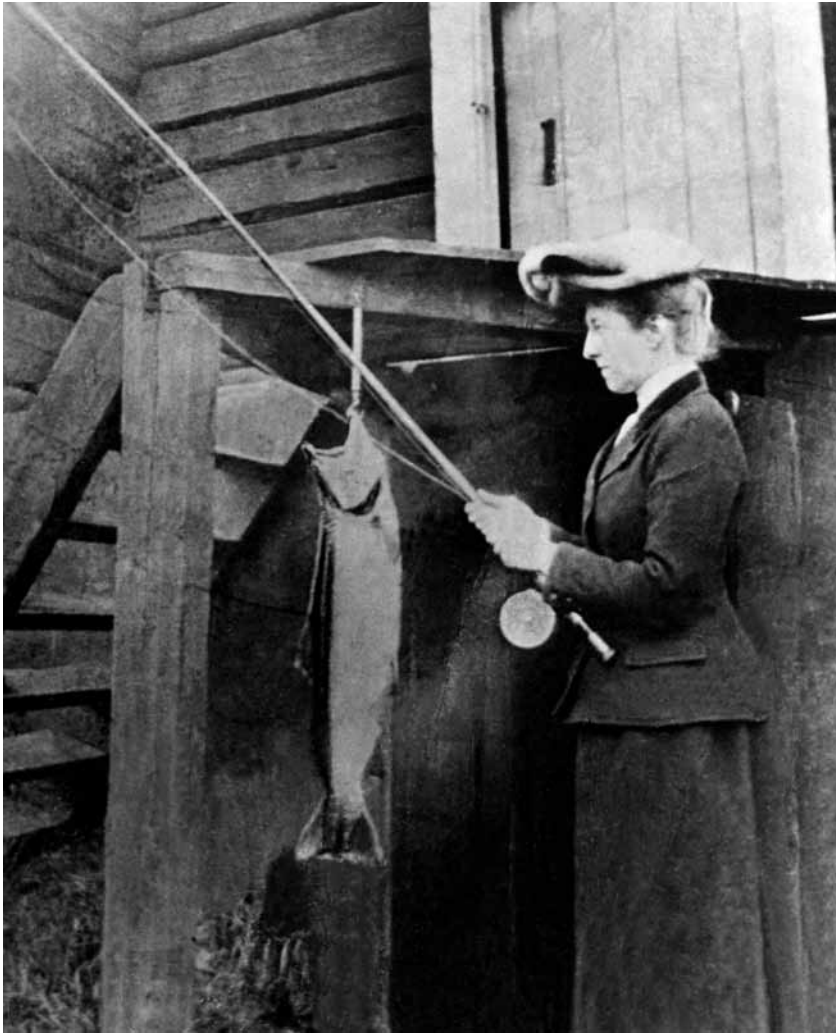
The village of Ånn in 1898. PHOTO: A. Olsson, Jämtland County Museum Archives No. JFGÖ8937.

Även vid Ånnsjön blev bosättningarna fler. År 1764 fick Landverk sin förste nybyggare och 1795 påbörjades skattelagningen av nybygget i vilket skulle ingå husbehovsfiske. Det var dock begränsat till Landverksströmmen, vilket fastställdes vid avvittringen 1833. Äganderätten till fisket i Ånnsjön utanför Landverks stränder var omtvistad. De hemmansägare nere i Åretrakten, som haft skattefiske i sjön sedan lång tid, hävdade ensamrätt till fisket, vilket skapade konflikt med ägaren till Landverk. 1887 stämmer skattebonden på Landverk, Olof Andersson, ägarna till Björnängefastigheten (Åre) och yrkade att han ska ha rätten till fisket i Landverk. Tvisten fördes ända till Högsta domstolen som dock ogillade Anderssons talan 1891. Fisket ägdes fortsatt av Björnänge men såldes 1899 till Landverksfastigheten. Tvistandet med bönderna längre ned i dalen var dock inte över i och med detta.

Duveds byamän hävdade rätt till halva Landverksfisket 1902 men Högsta domstolen ansåg i dom 1912 att de hade förlorat sin fiskerätt redan i samband med avvittringen 1833. Turerna kring fiskegästerna från Åretrakten slutfördes därmed och efter mer än 250 år avslutades deras fiskande i Ånnsjön.²¹

Den engelska epoken

Engelsmän hade sedan tidigt 1800-tal ägnat sig åt laxfiske och jakt i Norge och i södra Sverige. Så småningom etablerade sig flera av dem också i Jämtland.²² Ett viktigt kriterium var kostnaderna. Laxfiske och jakt hade med tiden blivit allt dyrare i Norge, vilket gjorde att man nu sökte billigare alternativ. Det hade också blivit trångt längs älvarna i Norge och man sökte aktivt områden där man fick vara för sig själva. Under 1800-talets sista decennier

Alice Kennedy, amiralens dotter, med fångad storöring 1906. Fisken vägde 13 lb (ca 6 kg) och var den största öring engelsmännen fångat ditintills. FOTOGRAF okänd, Jämtlands läns museums arkiv nr 84X353:7.

Alice Kennedy, daughter of Admiral Sir William Robert Kennedy, with a bumper brown trout she caught in 1906. It weighed 13 lb (roughly 6 kg) and was the biggest caught by any British visitor up till then. PHOTO: unidentified photographer, Jämtland County Museum Archives No. 84X353:7.

återfanns därför engelska sportfiskare och jägare på en rad olika platser i västra Jämtland (se Antonsons bidrag i denna bok). Den stora ökningen tillskrivs mellanriksbanan (Sundsvall-Trondheim) som färdigställdes 1882 och gjorde resandet enklare för turister.²³ I första hand ville de fiska stor öring och röding men

även annat fiske och jakt ingick. Till Ånnsjön kom först en amiral, Sir Houston Stewart, som arrenderade fisket på Granön under tre år på 1890-talet och också kom att arrendera fiske i Landverk. Även Klocka hade besökande fiskare från England under denna tid. Två briter, bröderna William och Edward Kennedy, den

ene amiral i flottan, den andre godsägare²⁴ utmärker sig särskilt. De var båda skickliga skribenter och skildrade sina upplevelser på de sju haven samt jakt- och fisketurer. William, som varit med om det mesta under sin tid i flottan, konstaterade att: ”Sverige är ett härligt land för en fattig man som vill utöva sin sport, han kan leva som en prins för 200 pund om året och ha tillfälle till jakt och fiske.” Edward skrev 1903 boken *Thirty seasons in Scandinavia* där han berättade om sina jakt- och fiskeupplevelser.²⁵ Edward kom av allt att döma till Landverk för första gången 1895 eller 1896. Han följdes av brodern 1897 och de arrenderade då fiske och jakt i Landverk. 1905 köpte amiralen Granön med hemman, fiske och allt. Sedan köpte han 1907 också 1/6 av Landverk och Ånnsjöfisket, d.v.s. i princip den del av fisket som låg utanför Duvedsholmen och Årsön. Han var från början ute efter hela fisket men tvingades nöja sig med att arrendera kronans del. Köpet var av allt att döma komplicerat och åtföljt av förhandlingar. Utlänningar fick inte förvärva fast egendom utan att ha Konungens (Länsstyrelsens) tillstånd. Dessutom reglerades utlänningars rätt till fiske i en speciell stadga. Säkert inverkade också det faktum att staten vid denna tid återköpte mark som tidigare avvittrats. Detta för att säkra förutsättningar för renbete i fjällnära områden. Till slut kom dock Kennedy ändå att disponera en stor del av fisket i sjöns nordöstra del samt hela fisket runt Granön.²⁶

Vid denna tid ansåg sig byborna i Vallan ha rätt att fiska såväl på den del av Ånnsjön som låg närmast byn, som på de vatten som fanns runt Granön, Duvedsholmen, Årsön och i Landverksströmmen. Sannolikt hade heller ingen haft invändningar mot detta. Det hade emellertid Kennedy. Han höll på sin rätt och försökte få till stånd en överenskommelse med Vallanborna. Tvisterna kulminerade i det s.k. ”sjöslaget på Ånnsjön” den 6 juli 1909. Edward Kennedy och Williams dotter Elise med rod-dare, stötte vid Duvedsholmen på hemmansägare Olof Eriksson i Valla och hans bror Mat-

tias. De fiskade med uttern när Edward Kennedy tog uttern och en del av linan. Då hoppade Olof Eriksson över i Kennedys båt och tog tillbaka uttern varvid s.k. handgemäng uppstod. I kölvattnet av detta genomfördes en rad rättegångar. Båda parter dömdes för egenmäktigt förfarande och Eriksson slutligen för misshandel i Högsta domstolen. Däremot dömdes Vallanbröderna inte för olaga fiske eftersom rätten ansåg fisket vara delat mellan Landverk och Vallan. Därmed fortsatte Vallanborna sitt fiske i dessa vatten.²⁷

Kennedy drev dock frågan vidare om vem som hade rätten till fisket i sjön. Så småningom, långt efter hans död 1916, kom man underfund om att tidigare domar var felaktiga och 1936 bestämdes fiskets omfattning på så sätt att det låg helt inom Landverks område. Vallans byamän sökte resning mot detta och gjorde anspråk på fiske inom Landverks vattenområde. Även bönderna i Duved yrkade att de gränser som lades 1860–61 skulle gälla. Hovrätten avslag båda målen med följd att Vallanborna nu var hänvisade till fiske enbart inom byns eget område. Men tvisterna var med detta inte avgjorda. Vallanborna kände sig förfördelade med sitt begränsade fiske endast på grunt vatten inne vid Ånn och fortsatte därför fiska som förut. Någon mer omfattande bevakning hade inte engelsmännen, även om man under andra världskriget upplät fiske till några sportfiskare mot att de skötte viss kontroll. Så småningom, i juni 1945, träffades ett avtal mellan engelsmännen och Kronan som innebar att vissa delar av fisket vid Granön och Landverk uppläts för en sammanslutning, Ånns fiskeförening, bestående av ett antal bybor i Vallan. Detta avtal gällde till dess engelsmännen avyttrade sin egendom.²⁸

Engelsmännens liv på Landverk avvek förstås på flera sätt från det gängse livet i bygden. Man hade helt enkelt semester, men en väldigt aktiv sådan. Ingen tid förspilldes, varje dag innehöll jakt, fiske, segling eller annan aktivitet. Allt detta finns noggrant beskrivet i

de dagböcker som fördes redan från 1897 och sedan varje år de vistades vid sjön.²⁹ De var också vana seglare och tog för detta ändamål segelbåtar till sjön. Den största av dem, *The Lady of the Lake*, kunde ta 10 personer och seglades gärna i mycket hårt väder. Kennedys första motorbåt sjösattes 1909 och blev därefter deras huvudsakliga transportmedel på sjön. Mest energi ägnade man dock åt fisket. Man fiskade såväl i sjön som i Landverksströmmen. Fisket bedrevs med intensitet och varje år tog man i snitt upp flera hundra kg fisk, en försvärlig mängd. Man hade också satt en nedre gräns, fisk under ett halvt pund (ca 0,22 kg) återutsattes, ett tidigt minimimått alltså. Med engelsmännen kom också en ny syn på fisket – man fiskade bara för nöjes skull. Många och stora fiskar var *good sport* medan de tillfällen det nappade dåligt betecknades som *bad sport*. För att fånga fisk använde man alla typer av beten; spinnare, skeddrag, levande agnfisk, flugor och mask. Man skiljde dock på flugfångad fisk som registrerades som *caught* medan spinnfiskad fisk betecknades *killed*.³⁰ Att däremot använda nät eller utter var inte aktuellt. Vad gäller flugfisket, som trots allt stod i centrum, använde man tidigt, redan i början av 1900-talet, torrflugor. Man hade också en slags primitiva streamers, en flugmodell som annars bedöms vara av modernare snitt.

Den sista(?) striden om äganderätten

Amiral Kennedy avled 1916. Hans släktingar övertog ägandet av fastigheten och fisket. Hans måg G.W. Stopford förde traditionen vidare.³¹ Fisket bedrevs på samma sätt som under Kennedys tid, även om man successivt fokuserade alltmer på flugfiske. Med undantag för krigsåren (andra världskriget) vistades man i Landverk varje sommar om än i något kortare perioder under 1950-talet. För att minska tjuvfisket på vattnen upprättade man också ett avtal med fastighetsägare i Vallan som då fick möjlighet till fiske i vissa delar av Stop-

fords vatten. 1955 var Stopford 85 år gammal och det blev också hans och engelsmännens sista år vid Ånnsjön. Fastigheten erbjöds till försäljning 1958. Orsakerna till att man ville avsluta ägandet är oklara. Stopford var dock bekymrad över stridigheterna kring äganderätten till fisket, hotet om reglering av Ånnsjön samt den utdragna polemik han fört med staten om skifte av deras gemensamma fiske. Stopford ville i först hand sälja till staten, men här fanns åtminstone till en början inget intresse av förvärv. I stället bjöds den ut på öppna marknaden och en lång rad potentiella köpare anmälde sig, fastighetsägare i Handöl, Klocka och Vallan samt kommunen. Stopford valde dock att ge Jämtlands läns sportfiskeklubb möjlighet att köpa hans fastigheter. Klubben hade under några somrar arrenderat fisket av Stopford. Tidigare hade man sitt fiske i Storån nedströms Ottsjön, men detta förlorades som en följd av beslutet om reglering av sjösystemet och man var nu på jakt efter nya vatten. Klubbens köp blev dock omdiskuterat och man försökte från olika håll få det hävt. Efter omfattande förhandlingar och ett större möte i Ånn under landshövdingens ordförandeskap löstes så småningom knutarna runt fastigheterna och fisket. Landverk och närfisket i området tillföll arrendatorn på gården, Sportfiskeklubben fick äganderätten

Engelsmännens villa vid Landverk. FOTOGRAF: okänd, Jämtlands Läns Sportfiskeklubbs arkiv.

The English Villa at Landverk. PHOTO: unidentified photographer, picture courtesy of Jämtlands Läns Sportfiskeklubb archives.

Grosshandlare Burén från Örebro med fiskfångst från Ånnsjön (1920-talet). Grosshandlaren vistades längre perioder i Ånn och köpte så småningom en fastighet i byn. Foto: Olle Olsson, Jämtlands läns museums arkiv nr OLO11.

Mr Burén, an Örebro wholesale merchant, with his catch from Ånnsjön lake (1920s). He visited Ånn for long periods at a time and eventually bought a property in the village. Фото: Olle Olsson, Jämtland County Museum Archives No. OLO11.

av vattnen vid Årsön och Lövoarna och den stora Granöfastigheten köptes gemensamt av 18 fastighetsägare i Ånn.³²

I och med denna uppgörelse gick diskussionerna kring fiskets ägande in i ett lugnare skede. Sammanfattningsvis kan konstateras att de omfattande striderna kring fiskerättigheterna i sjön påvisar fiskets stora betydelse. De vittnar också om att sjön genom åren hyst goda fiskbestånd, värda att ta strid för.

Fiskevården och fiskbeståndens utveckling

Idéer om att på olika sätt förbättra fisket har givetvis florerat sedan urminnes tid. Den enklaste åtgärden var att bära över fisk till fisk-

tomma tjärnar och sjöar i syfte att ge förutsättningar för god tillväxt och därmed etablera ett nytt fiskbestånd och ett nytt fiskevatten. Som en följd har många fiskarter idag en väsentligt större utbredning än vad som är naturligt med tanke på de hinder som forsar och fall utgör för deras naturliga spridning. Detta sätt att bedriva fiskevård pågår på vissa håll även idag. Det som emellertid gav fiskevården ett helt nytt verktyg var tekniken att fånga in avelsfisk, befrukta rom och odla fram yngel i fiskodling. Att på så sätt få fram fisk för utplantering blev tillgängligt redan under senare hälften av 1800-talet och en fiskodlingsanstalt anlades 1890 vid Äggfors i Indalsälven, strax öster om Mörsil.³³ Engelmännerna var snabba att utnyttja den nya tekniken och köpte tidigt un-

der 1900-talet rom eller yngel av regnbåge och lax för utsättning i Ånnsjön. Dessa gav inte upphov till några reproducerande bestånd, men idén om fiskutsättningar var etablerad. I flera av sjöns biflöden finns idag reproducerande bestånd av bäckröding, en nordamerikansk laxfisk som hämtades till Sverige redan under 1800-talet. Sannolikt kom den, möjligen via engelsmännens försorg, redan under tidigt 1900-tal till Ånnsjöområdet. 1914 gjordes också utsättningar i Enan och 1933 i Ånnsjön. Till detta kommer utsättningar i dammar och biflöden under 1950-talet. Bäckrödingen har inte förmågan att etablera sig i sjön. I stället lever den stationärt i tillrinnande bäckar.³⁴ På så sätt har den kommit att begränsa utrymmet för sjölevande öring och röding som reproducerar sig i dessa strömvatten, men i hur stor omfattning är svårt att bedöma.

Huvuddelen av de utsättningar som gjordes under 1900-talet bestod dock av öring och röding. Mest fisk sattes under 1950-talet, men utsättningar i vattensystemet finns registrerade ända fram till 1993. Sammantaget finns utplantering av mer än 100 000 fiskar upptagna i arkiven, mestadels yngel och en-somrig fisk, men under 1980-talet även äldre fisk. Sannolikt har många ytterligare utsättningar genomförts, men ej registrerats. Fiskens härstamning var i många fall oklar, men röding från Jormvattnet, Torrön, Rensjön och Åkersjön har satts ut liksom öring från Dammån, Gimån, Bågede och Danmark. Längre var tilltron till denna typ av fiskevård djupt förankrad hos såväl myndigheter som fiskerättsägare. Först under 1990-talet upphörde utsättningarna i Ånnsjön. Då som en följd av insikten att utsättningar av fisk i väl fungerande, naturreproducerande bestånd, sällan ger någon effekt. Tvärtom kan de leda till negativa förändringar. Den fisk som sätts in har som regel en annan härstamning, vilket innebar att andra gener tillfördes öring- och rödingbestånden i sjön, gener som sannolikt var sämre anpassade för den lokala miljön. På sikt skulle därmed inkorsning kunna ha medfört att sämre

egenskaper etablerades i bestånden. Om detta har inträffat i Ånnsjön är svårt att undersöka och bedöma. Naturlig selektion torde verka i motsatt riktning. Idag har man en mycket restriktiv syn på utplantering av fisk i vatten med värdefulla fiskbestånd och några utsättningar görs inte längre i Ånnsjön.³⁵

Utifrån engelsmännen (i Landverk) noggranna statistik, liksom Jämtlands läns sportfiskeklubbs uppgifter om sitt fiske, kan man dra slutsatsen att fisket varit förhållandevis stabilt under de senaste 100 åren. Visserligen varierar fångstnivåerna över tid men någon kraftig nedgång hos bestånden har inte konstaterats. Detta i motsats till situationen i många andra liknande vatten där miljöstörningar som vattenkraftreglering och försurning eller alltför hårt fiske inverkat negativt. Långt gångna planer på reglering av sjön med tillflöden fanns under början av 1960-talet. De riktigt stora öringarna (över 2 kg) var dock vanligare under perioden fram till 1950-talet. Vidare registreras en tydlig nedgång för öringbestånden och en förskjutning mot mer småvuxen röding från och med 1960-talet.³⁶ Detta har av allt att döma att göra med nylonnätens inträde på arenan. Ett alltför intensivt nätfiske drabbar öringbestånden hårdast och de väsentligt mer effektiva och lättskötta nylonnäten gav ett avsevärt bättre fångstutbyte. Dessutom hade vid denna tid båtmotorer blivit mer av var mans egendom vilket gjort att fisket blev tillgängligt i en större del av sjön på ett annat sätt än förr. Missnöje med den småvuxna rödingens dominans ledde till att det under perioden mellan 1950 och 1990 togs en del andra initiativ till fiskevård. Bland annat föreslogs från olika håll inskränkningar i nätfisket vad gäller tid och antal nät. Utterfisket, d.v.s. den pontonliknande miniflotte som man skickade ut från båten med en lina försedd med en mängd flugor på korta tafsar, ansågs också alltför effektivt och förbud diskuterades. I sjön i övrigt kom dock få förslag på inskränkningar i fisket att realiseras före 1990-talet. Undantaget var det fiske

ÖVRE BILDEN: Olof Lidén d.ä. och Gustav Olsson, drängar hos A.W. Bergsten, tar upp nät i Enan. FOTO: AWB, nr E 135, KSLA.

TOP: Olof Lidén Sr and Gustav Olsson, farmhands employed by A.W. Bergsten, pulling up gillnets in the Enan river. PHOTO: AWB, no. E 135, KSLA.

UNDER: Roddtur i samband med nätfiske. Enaforsholms sydöstra strand. FOTO: AWB, nr E 247, KSLA.

BELOW: Rowing out for gillnet fishing. Enaforsholm, southeast shore. PHOTO: AWB, no. E 247, KSLA.

ÖVRE BILDEN: Bergsten fiskar i Storforsen, även kallad Övre forsén eller Fjösforsén. Det sistnämnda eftersom sommarladugården stod vid forsén. FOTO: AWB, nr E 243, KSLA.

TOP: Bergsten fishing in Storforsen, otherwise known as Övre Forsén ("Upper Falls") or Fjösforsén, the latter after the summertime shippon which stood near the falls. PHOTO: AWB, no. E 243, KSLA.

UNDER: Nattens fångst av öring vid Storforsén. I dörröppningen ligger Bergstens hund, ulmerdoggen Roy. FOTO: AWB, nr E 247, KSLA.

BELOW: Nocturnal brown trout catch from Storforsén. Bergsten's dog, Roy, a German mastiff, reclines in the doorway. PHOTO: AWB, no. E 247, KSLA.

Nöjd fiskare vid Enaforsholm (förmodligen Anders Olofsson från Åsaby). De stora rödingarna är av allt att döma fångade med nät i samband med rödingleken i Enan strax nedströms Enaforsholm. FOTO: AWB, nr E 245, KSLA.

Contented fisherman at Enaforsholm (presumably Anders Olofsson of Åsaby village). The big Arctic char would seem by all accounts to have been netted while spawning in the Enan river, just downstream of Enaforsholm. PHOTO CREDIT: AWB, no. E 245, KSLA.

Dagens sportfiskefångst av röding och öring. Fiskare är antagligen Bergsten själv. FOTO: AWB, nr E 246, KSLA.
The day's sport-fishing catch of Arctic char and brown trout. The fisherman, presumably, is Bergsten in person.
PHOTO: AWB, no. E 246, KSLA.

som etablerades på Granöns vatten 1959. Det kom att regleras vad gäller antal nät och övrigt nyttjande redan på 1960-talet.³⁷ De 18 andelsägarna fiskar löpande var sitt dygn med ett begränsat antal nät, en inskränkning som gäller än idag.

Enaforsholm och fisket

Fisket har varit och är fortfarande viktigt för dem som gästar akademiens egendom i Enaforsholm. Närheten till vattnet och den fina kvaliteten på fiske och fisk har gjort det till en synnerligen intressant aktivitet. I Enan fångas i första hand öring. Dels finns stationär öring som håller till i ån permanent, men under sensommar och höst vandrar större öringar upp från Ånnsjön för att leka.³⁸ De kan hoppande passera fallet direkt uppströms Enafor-

holm, men har större problem med Storforsen längre uppströms.

Förr gjordes goda öringfångster när öringen samlats under Storforsen. På hösten kommer också rödingen till Enaforsholm för lek. Det rör sig om s.k. strömlökande röding. Den reproducerar sig i rinnande vatten, men har sin huvudsakliga tillväxt i Ånnsjön. Det är egentligen en mycket ovanlig form av röding, men just i Ånnsjöområdet finns den i flera av sjöns tillflöden. En annan utmärkande egenskap är att den är storsvuxen och ofta uppnår vikter nära 2 kg. En känd rödinglekplats ligger i Enan bara något hundratal meter nedströms Enaforsholms gård. Där kunde man, åtminstone förr, se rödingarna leka. De var dock inte särskilt intresserade av drag och flugor under lekperioden och därmed svåra att fånga med sportfiskemetoder. Bilden av den lycklige rö-

Fritz Jönsson, tidigare föreståndare vid Enaforsholm, med storöring (3,7 kg) från Enan 1986. FOTOGRAF okänd, fotografiet tillhör Fritz Jönsson.

Fritz Jönsson, former Enaforsholm manager, with an outsize brown trout (3.7 kg) from the Enan river, 1986. PHOTO: unidentified photographer, picture courtesy of Fritz Jönsson.

dingfiskaren är av allt att döma hämtad från denna lekplats och fångsten ett resultat av nät-fiske. Påpekas bör att rödingarna är mycket stora med dagens mått mätt.

Röding leker fortfarande i Enan, men den är idag betydligt mer sällsynt. Nu för tiden är också fisket stängt från 1 september, vilket gör att rödingen, liksom öringen, får sköta sin lek i Enan utan risk att bli uppfiskad.

Bergsten själv fiskade gärna och mycket. Han poserade ofta med nyfångad fisk framför kameran. I första hand fiskade han i Enan i anslutning till egendomen. Men han hade också rätt att fiska uppe vid Storforsen som ligger halvannan kilometer uppströms Enaforsholm (sträckan tillhör idag Visjöns egendom). Bergsten hade då tillgång till den fiskekoja som fanns vid forsen. På bilden från

kojan syns hans hund och resultatet av nattens öringfiske. En stor öring på ca 1,5 kg och ett antal fina matfiskar tyder på att fiskelyckan varit god och på ett gott fiske i ån. Bergsten fiskade med spö av *greenheart*, ett sydamerikanskt träslag, känt för att vara hårt, starkt och böjligt. Det var ett material som i första hand återfanns hos mer bemedlade fiskare och användes för den första generationen av flugspön, innan spön av bambu (*splitcane*) kom på modet. På spöet fanns också en liten rulle. Spöet var långt och användes sannolikt för att svepa ut flugor med fast linlängd, ett meteliknande fiskesätt. Det var alltså inte flugfiske i dagens mening. Spöet huvudsakliga användning torde dock ha varit som redskap för traditionellt mete i strömvatten med blysanke och krok agnad med daggmask.

Fritz Jönsson, Enafors, ordnade dopmiddagen åt barnbarnet Maria när han i lördags drog upp en storöring ur Enan på 3,7 kg. Bilden gör inte fisken hel rättvisa, eftersom den hann rensas och hämnas i frysen innan den togs.

FRITZ FIXADE FESTFISK

Enafors (ÖP) – Jag trodde nog inte att den var så stor först, men när öringen gick upp till ytan och visade stjärtenan blev jag orolig. Jag visste ju att linan inte var i bästa skick...

I lördags tog Fritz Jönsson i Enafors en öring i Enan på 3,7 kilo! Bjässen är nog den största som fångats på spö på de senaste 30 åren, tror Fritz.

– Den kom utmärkt lägligt. Vi ska döpa grabbens dotter, Maria, inom kort. Dopmiddagen är ordnad av farfar, skrattar Fritz.

Att Fritz tog storfisken är inte så konstigt. En stor del

av sin fritid tillbringar han med fiskesjö i handen.

Den här gången var det maskmete som gällde, strax nedanför Enaforsarna.

– När fisken huggit gick den ner och ställde sig vid botten. Den kändes inte så stor och det tog nog inte mer än fem minuter att få in halva fisken i häven, det var vad som rymdes av den 75 centimeter långa bjässen. Den högg på förmiddagen, ungefär samma tidpunkt som jag tidigare ett år fick en röding på flugan som vägde 1,9 kilo, berättar Fritz.

Inte att undra på att han gick under namnet "minken" i yngre år.

Bergsten fiskade också med båt i de lugnflytande partierna av Enan. Han spinnfiskade och använde möjligen även utterbräda. Nätfiske var också vanligt och ofta givande när man behövde skaffa fisk till hushållet. Men på de bilder som finns tillgängliga syns aldrig Bergsten själv involverad i nätfisket. I stället var det tjänstefolk eller andra som fiskade matfisk till gården. Möjligen var han enbart inriktad på sportfiske i stil med engelsmännen i Landverk. Bergsten hade även tillgång till en segelbåt vilket tyder på att han då och då gav sig ut på Ånnsjön. Båten finns kvar än idag, men förvaras inbyggd i ett båthus. Uppgifterna om hans fiske är dock totalt sett knapphändiga och av allt att döma minskade fisket liksom jakten i omfattning med hans sviktande hälsa. Det har ännu inte kunnat beläggas om Bergsten träffade bröderna Kennedy, men det är inte otänkbart att människor från samma sociala skikt umgicks. De ägde fastigheter inte långt från varandra under samma tid. Kanske hade Bergsten förvärvat sitt *greenheart*-spö av de väl utrustade och modernt sportfiskande engelsmännen?

Fritz Jönsson, föreståndare på Enaforsholm under perioden 1982–2001, berättar att många av gästerna har fiskat genom åren. Att med båt ge sig ut på Enan var förr populärt. Där finns ett flertal goda fiskställen att tillgå. Ett av de mest besökta var sammanflödet mellan Enan och Handölan där goda fångster kunde göras. Fritz själv fiskade många gånger ihop till de middagar som serverades på Enaforsholm. På sommaren fångade han öring på ståndkrok eller på spö i Enan medan han pimplade röding vintertid på Ånnsjön. Den största öring han fångat vägde hela 3,7 kg och blev vederbörligen omnämnd och avporträtterad i

Många av Enaforsholms gäster utnyttjar idag fisket i den närbelägna Enan. Fiskekort ingår i boendet. Kortet gäller från Ånnsjön upp till den bro där Enan korsas av E14. Det är inte ovanligt att bilister ser personer stå på bron och fiska. Vissa återkommer år efter år för fiskets skull. Gästerna fångar mest öring

Östersundsposten uppmärksammar Fritz Jönsson och hans storöring 1986. Bild från 18 juni 1986 i Östersundspostens arkiv.

Östersundsposten (newspaper) feature about Fritz Jönsson and his big brown trout, 1986. Picture dated 18th June 1986, Östersundsposten archives.

men i samband med högvatten i ån, även röding. Liksom i många andra av Ånnsjöns biflöden finns i Enan bäckröding som då och då fångas av en förvånad fiskare. När gäster eller lokala fiskare haft god fiskelycka i Enan serveras nyfångad öring vid middagen på Enaforsholm.⁴⁰

Kanadarödingens intåg – en ny fiskart i sjön

1974 registrerades den första kända fångsten av Kanadaröding i Ånnsjön.⁴¹ Denna fiskart hämtades hit från Nordamerika under 1950-talet i syfte att förstärka fisket i reglerade sjöar.⁴² Kanadarödingen är en utpräglad rovfisk och djuplevande vilket gjorde att den bedömdes lämplig för inplantering i regleringsmagasin. Utsättningar gjordes under 1960-talet, bland annat i Kallsjön och Landösjön i Jämtland. Av okänd anledning kom den att illegalt sättas ut även i Ånnsjön. Där har den bildat naturreproducerande bestånd och tagit över vissa av rödingens forna lekplatser, bland annat på grunden mellan Järpön och Tallholmen. Mot slutet av 1980-talet gjordes allt fler och större fångster av Kanadaröding. Vid samma tid uppfattade fiskare att fångsterna av röding blev allt ovanligare samtidigt som den ökade i medelvikt, d.v.s. små och unga rödingar saknades. Med utgångspunkt från en oro för öring- och rödingbeståndens framtid tog företrädare för fisket i sjön kontakt med Länsstyrelsen och Fiskeriverket för att uppmärksamma problematiken. Vid det laget hade en samrådsgrupp bildats för Ånnsjöns fiskerättsägare. Man beslöt att gemensamt försöka göra något åt saken.⁴³

Genom att sommartid märka Kanadarödingar med radiosändare lyckades man identifiera de viktigaste lekplatserna senare under hösten. Därefter inleddes 1992 ett omfattande decimeringsfiske i samband med Kanadarödingens lek. Decimeringsfisket har sedan upprepats varje år sedan dess och av allt att döma medfört att dess numerär begränsats.

Fångsterna var mycket stora de första åren, med flera fiskar över 10 kg, men har därefter minskat och sedan antalsmässigt varierat i cykler med ungefär 6 års intervall. Avsikten är att även fortsättningsvis försöka hålla denna främmande art på en så låg nivå som möjligt. Sannolikt har Kanadarödingen, sedan den kom till sjön, medfört en väsentlig reduktion av rödingbeståndet och troligen också en förändring av rödingens storleksstruktur. Klart är att röding idag, framför allt vintertid, inte återfinns i de områden av sjön där den tidigare var mycket vanlig.

Kanadarödingen har dock kommit till Ånnsjön för att stanna. Någon möjlighet att helt fiska bort den finns inte. Förhoppningsvis kan man fortsätta decimeringsfisket och på så sätt bibehålla beståndet på en lägre nivå. Artens etablering i sjön har dock, även om den i sig är negativ, också fört med sig något positivt. Hotet från en gemensam yttre fiende har gjort att samarbetet kring Ånnsjöns fiskeresurser numera är betydligt bättre än under förra seklet. Inom ramen för samrådsgruppen

Stor Kandaröding (10,7 kg) fångad i samband med decimeringsfisket i Ånnsjön 1992. Fotograf okänd. Bilden tillhör Lars Bergwall.

Big lake trout (10.7 kg) caught during a fishery cull in Ånnsjön lake, 1992. PHOTO: unidentified photographer, picture courtesy of Lars Bergwall.

Sportfiske på Ånnsjön. foto: Lars Häreblad 28 juni 2009.

Sport fishing in Ånnsjön lake. PHOTO: Lars Häreblad, 28th June 2009.

för fisket i sjön har man inte bara medverkat i decimeringsfisket, utan också antagit flera regelförändringar för fisket. Bland annat har nätfisket sedan 1990-talets början generellt sett reducerats och helt förbjudits utanför lek-vattendragens mynning, åtgärder som gynnar öringbestånden.

Fisket idag – rock och sprickor

Idag upplåts en stor del av Ånnsjön för sportfiske. Handöls, Klockas och huvuddelen av statens vatten omfattas av ett gemensamt kortfiskeområde tillgängligt för alla. Dessutom kan man lösa fiskekort för fisket utanför Ånns by. Fisket i anslutning till Bunnerviken, vid Granön, samt Landverksvattnen nyttjas dock enbart av arrendatorer och/eller fiskerättsägare. Nätfiske och ibland utterfiske för husbehov bedrivs inom Handöl, Granön och Klocka samt i Bunnerviken, men i huvudsak

Sjösandslända (Lokalt namn: Rock) som precis gjort sig av med det vaxartade överdraget, "tagit av sig rocken" och blivit en fullbildad dagslända. foto: Ingemar Näslund 4 juli 2004.

Brown drake mayfly (local name: Rock, "coat"), moments after it had emerged from its waxy nymphal shuck, "taken its coat off," and turned into a full-blown mayfly. PHOTO: Ingemar Näslund, 4th July 2004.

Stefan Magnusson fiskar vid isspricka på Ånnsjön söder om Granön. FOTO: Carina Magnusson 4 mars 2004.

Stefan Magnusson fishing through a fissure in the ice on Ånnsjön lake, south of Granön. PHOTO: Carina Magnusson, 4th March 2004.

är det sportfiske som bedrivs. På sommaren är fiske med långdrag efter röding vanligast även om flugfiske och vanligt spinnfiske också praktiseras.

Det kanske mest spännande och uppskattade fisket under sommaren är det flugfiske som sker i samband med "rockkläckningen". Rock är en norrländsk beteckning på de två största arterna av dagsländor, tillhörande släktet *Ephemera*. I Ånnsjön finns den ena av dem, sjösandsländan, *Ephemera vulgata*. Den lever de första två åren av sitt liv nere i en liten tunnel i sjösedimentet där den filtrerar sin föda. Till slut är den färdig att omvandlas till vuxen slända och söker sig mot ytan för att kläckas. Simturen och kläckningen tar tid och eftersom det är en stor insekt som finns i mycket stora mängder, leder det till en febril aktivitet såväl bland fisk som bland fiskare. En stor del av sjöns fiskbestånd tar för sig av den ymniga födotillgången. Framför allt kommer de största öringarna och rödingarna igång och äter nära

ytan. Det ger i sin tur flugfiskaren ett gyllene tillfälle att göra sitt livs fångst. Man fiskar från båt, spanar efter vakande fisk och försöker sedan lägga sin fluga längs den rutt man tror fisken väljer. Sedan väntar man in att fisken skall ta flugan. Med rätt torrfluga, tålmod, skicklighet och kanske lite tur, finns möjligheten att fånga en stor öring eller röding. Med stor fisk menas, om den fångas, en fisk på halvtannat kilo ungefär. Kläckningarna, följd av svärmning, parning och äggläggning är som intensivast under första veckan i juli. De enskilda sländornas livslängd varierar beroende på lufttemperatur och väder i övrigt men sträcker sig längre än den dag som deras gruppnamn antyder, kanske upp till 4–5 dagar. Rockbeteckningen för dessa dagsländor tror man har att göra med deras andra metamorfos. Direkt efter kläckning har de ett vaxartat skikt över vingor och kropp. Detta arbetar de sig ur för att sedan bli parningsdugliga, vilket man har tolkat som att de så att säga tar av sig rocken.

Pimpelfisket är intensivt på Ånnsjön. En av fiskeårets höjdpunkter på Ånnsjön är det så kallade sprickfisket under vårvintern. Ånnsjöns djupaste område återfinns i den södra delen av sjön, mellan Granön, Järpön och Bunnernäset. Här varierar djupet normalt mellan 8 och 20 meter, med ett största djup på nära 40 meter. Stefan Magnusson, en av Ånnsjöns mest erfarna pimpelfiskare berättar:

I samband med stora temperatursvängningar i december och januari spricker istäcket upp, framför allt om isen är blank och saknar isolerande snötäcke. Isen expanderar när det blir varmt och mycket stora sprickor eller i vissa fall isöverskjutning uppstår. Dessa bildningar kan vara kilometerlånga och periodvis utgöra en risk för både skoteråkare och pimpelfiskare. Mönstret är förhållandevis oregelbundet med sprickor i öst-västlig såväl som i nord-sydlig riktning. Variationerna i omfattning och läge är stora mellan åren. Sprickorna fryser igen så småningom men kan fortsatt observeras och ibland öppnas igen senare under vintern. Under vårvintern, när pimpelfisket är som intensivast, samlas såväl fiskarna som de fiskande längs sprickorna. Allt fiske sker alltså i anslutning till dem och ibland görs mycket stora fångster.⁴⁴

Vid dessa tillfällen fiskar man inte som normalt nere vid botten, utan ca 6–7 m under isen, ungefär mitt mellan is och botten. Det man fångar är röding som lever av djurplankton i den fria vattenmassan. De rör sig i mycket stora stim och när man fått kontakt med ett stim gäller det att behålla det i närområdet för att fångsten skall bli god. Då hjälper det att vara flera fiskare på plats så att alltid minst ett eller ett par beten finns tillgängliga nere hos fisken. När fisken är på hugget samlas det snabbt mycket fisk på isen, men det hela kan också vara över på någon minut. Här har också modern teknik kommit att spela en roll för fiskelyckan. Med mobiltelefoner kan man snabbt ringa ihop fiskare från andra delar av sjön för att försöka hålla kvar stimmet under längre tid. Området med sprickor är mycket

stort, flera kvadratkilometer och fisken rör sig oregelbundet över stora ytor. Stefan berättar vidare:

De flesta är övertygade om att fisken av någon anledning rör sig längs sprickorna för att det är ljusare eller mer oregelbunden is formerad kring dem, vilket då skulle locka fisken. Men å andra sidan är det aldrig någon som fiskar på de stora vita ytorna utan sprickor, så ingen vet egentligen. Kanske är det lika stor chans att få fisk där.⁴⁵

Hur det nu än må vara med den saken så verkar det i alla fall vara mer intressant och hoppningivande att fiska längs sprickorna. På så sätt är Ånnsjöns pimpelfiskare inte slumpmässigt utspridda på den stora isytan utan koncentrerade till de linjer som issprickorna erbjuder. Ett minst sagt märkligt mönster om man ser det hela ovanifrån.

Fisket kan tyckas ha förändrats dramatiskt från det nät- och långrevsfiske 1600-talets tillresta bönder bedrev fram till dagens mobilkommunicerande pimpelturister, ibland försedda med ekolod. Visst har redskap och teknik ändrats, men paralleller finns mellan då och nu. Dagens husbehovsfiske med nät liknar sannolikt i stor utsträckning dåtidens. Näten läggs på samma sätt och med samma mål. Skillnaden är att man inte är beroende av fisket för sin överlevnad, vilket förr var fallet. Inte heller sportfiskarna fiskar för sin överlevnad, men tillresta är de. Sen är förstas fiskandets grundläggande idé densamma, d.v.s. att förstå hur fisken betar sig, dra lärdom av erfarenheter och fiska under de tider som är gynnsammast och med rätt metodik så blir resultatet som bäst.

Fisket i morgon i ett varmare klimat

Totalt sett håller fisket i Ånnsjön en mycket god kvalitet med höga medelvikt (>0,5 kg) för såväl röding som öring. Som tidigare konstaterats har fisket i sjön förblivit förhållandevis stabilt över åren. Givetvis har bestånden

Flugfiske på Ånnsjön. foto: Ingemar Näslund 3 juli 2009.
Fly-fishing in Ånnsjön lake. photo: Ingemar Näslund, 3rd July 2009.

påverkats av ett allt hårdare fiske, kanske redan från 1700-talets senare hälft, och man har från tid till annan klagat på fisket. Men på det hela taget har svängningarna av allt att döma varit små de senaste hundra åren. På senare tid har Kanadarödingens etablering, som tidigare konstaterats, lett till förskjutningar mellan arter och förändringar i storleksstruktur. De provfisken som genomförts i sjön (1994, 1999 och 2008) antyder dock att ytterligare saker håller på att hända. Trots att Kanada-rödingen legat på en förhållandevis låg nivå de senaste åren, fortsätter rödingbeståndet att minska och är nu halverat i vikt räknat jämfört med 1994. Medelvikten har också ökat vilket antyder bristande rekrytering. Även den statistik som förs av Jämtlands läns sportfiskeklubb tyder på förändringar i samma riktning. Där har rödingens andel av totalfångsten minskat från ca 85 procent åren 1994–96 till ca 45 procent de senaste åren. I statistiken syns också att rödingfångster under sommarens senare del blir allt ovanligare.⁴⁶ Huvud-

delen av rödingen fångas numera före den 10:e juli. Om orsakerna till detta kan man endast spekulera, men uppenbart är att somrarna har varit väsentligt varmare under den senaste 10-årsperioden. Förhöjd vattentemperatur i en grund sjö som Ånnsjön torde medföra att en kallvattenfisk som röding tvingas söka sig till sjöns djupare delar. Artens livsutrymme minskar alltså. Detta samtidigt som öringen, den närmsta konkurrenten om födan, har en något högre trivseltemperatur och därmed troligen expanderar på rödingens bekostnad. Det kan innebära, om klimatet fortsätter förändras i den riktning och omfattning som förutspås inom ramen för klimatforskningen, en ytterligare förskjutning av artbalansen i sjön där rödingen till slut marginaliseras. Måhända en mindre dramatisk effekt av den globala uppvärmningen jämfört med vad som förväntas i andra delar av världen, men dock en påminnelse om att även våra ekosystem är klimatberoende och hur lite som behövs för att stora förändringar skall uppstå.

Pimpelfiske på Ånnsjön. FOTO: Ingemar Näslund 25 april 2010.
Ice fishing on Ånnsjön lake. PHOTO: Ingemar Näslund, 25th April 2010.

Till sist

I kapitlets inledning konstaterades att fiskets bedrivande och utveckling i Ånnsjön i stort speglar hur detta fortgått i övriga delar av västra Jämtland. Vissa skillnader är dock uppenbara. Av allt att döma har sjöns produktivitet och rika fiskbestånd varit så intressanta och betydelsefulla genom åren att konflikter runt fisket har uppstått i större utsträckning än på andra håll. Den norske historikern Edvard Bull skrev också 1927 att alla strider om fiskerättigheter i Jämtland vittnar om "... fiskets store betydning i jemtenes almindelige næringsliv".⁴⁷ Kanske tänkte han då särskilt på Ånnsjön. Trots den hårda konkurrensen om fisket håller det fortfarande hög kvalitet. Sjön har genom århundradena nyttjats mycket hårt men utfiskning är idag inte ett problem i motsats till situationen i andra hårt nyttjade sjöar i fjälldalgångarna. En annan skillnad är att den har skonats från reglering för vattenkraft och i stort från skogsbrukspåverkan i biflöden och förorenande utsläpp av olika slag. Det har gjorts att förutsättningarna för väl fungerande bestånd och en hög fiskproduktion har kunnat bibehållas. Låt oss hoppas att det värn sjön idag har i form av Natura 2000-område och lagskydd mot reglering kommer att bestå. Låt oss också hoppas att det räcker för att stå emot dagens miljöhot och att vi kan bemästra också framtidens, så att sjöns rödingar och öringar kan fortsätta att reproducera sig för sin egen och för Ånnsjö-fiskets skull.

Noter

- 1 *Östersundsposten*, notis, 8 juli 1909.
- 2 Jensen 1989, s. 64.
- 3 Natura 2000-område SE0720282, Fastställt av regeringen 2001-05.
- 4 Hemmendorff 2010, s. 16; Burman 1830, s. 66
- 5 Jensen 1989, s. 64.

- 6 Jensen 1989, s. 63–74.
- 7 Hemmendorff 2010, s. 16.
- 8 Jensen 1989, s. 74.
- 9 Edlund 1994, s. 269.
- 10 Se sammanställning i Antonson 2004, s. III–III7.
- 11 Hemmendorff 2010, s. 13.
- 12 Hansson 2004, s. 1. I en sammanställning av historik och tillkomst av Granöns samfällighetsförening av Anders Hansson vid Länsmuseum, Östersund.
- 13 Hansson 2004, s. 1.
- 14 Touscherus 1696, s. 32.
- 15 Larsson 1959, s. 8.
- 16 Hülphers 1775, s. 129.
- 17 Lantmäteristyrelsens arkiv, Akt: Y60–23:1.
- 18 Burman 1930, s. 66.
- 19 Jämtlands läns hushållningssällskap 1821, s. 85.
- 20 Antonson 2004, s. 115.
- 21 Hansson 2004, s. 2.
- 22 Järnfeldt-Carlsson 1988, s. 121, 129.
- 23 Järnfeldt-Carlsson 1988, s. 46.
- 24 Boman 1985, s. 35.
- 25 Kennedy 1910.
- 26 Hansson 2004, s. 3.
- 27 Hansson 2004, s. 2.
- 28 Hansson 2004, s. 3.
- 29 Boman 1985, s. 31.
- 30 Engelsmännen förde dagboksanteckningar vid sina vistelser vid Ånnsjön 1892–1955 med undantag för åren under de båda världskrigen. Dagböckerna finns bevarade på Landsarkivet, Östersund.
- 31 Boman 1985, s. 53.
- 32 Hansson 2004, s. 4.
- 33 Schager 1910, s. 100.
- 34 Bergwall & Berglund 2010. I rapporten redovisas omfattande provfiske i Ånnsjön utan fångst av bäckröding medan däremot undersökningar i biflöden påvisar förekomst av bäckröding.
- 35 Muntlig uppgift från Lars Bergwall.
- 36 Näslund 1989, s. 18–19.
- 37 Länsstyrelsen i Jämtland, Vattenenhetens arkivmaterial, Indalsälvens vattensystem, 40-5 Övre Indalsälven.
- 38 Muntlig uppgift från Fritz Jönsson.
- 39 *Östersundsposten*, notis, 18 juni 1986.
- 40 Muntlig uppgift från Bo Berglund.
- 41 Bergwall & Berglund 2010, s. 14.
- 42 Bergwall & Berglund 2010, s. 12.
- 43 Bergwall & Berglund 2010, s. 14.
- 44 Muntlig uppgift från Stefan Magnusson.

- 45 Muntlig uppgift från Stefan Magnusson.
 46 Näslund 2010, s. 180–181.
 47 Bull 1970, s. 78.

Referenser

Otryckta källor

- Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm (KSLA)
 Fotografier rörande Enaforsholms Gård.
 Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA) vid Lantmäteriverket i Gävle
 Diverse äldre lantmäteriakter rörande Åre socken i Jämtlands län (Y60).
 Länsstyrelsen i Jämtlands län, Arkiv, Vattenenheten
 Diverse handlingar från styrelsemöten i fiskeorganisationer insamlade och arkiverade av fiskerikon­sulent Börje Lundgren.

Muntliga källor

- Fritz Jönsson, tidigare förvaltare och jordbrukare av Enaforsholm.
 Bo Berglund, värd vid Enaforsholm och VD i AB Enaforsholm.
 Stefan Magnusson, pimpelfiskare på Ånnsjön.
 Lars Bergwall, tjänsteman vid Länsstyrelsen i Jämtlands län, tillståndsgivande myndighet när det gäller fiskutsättningar.

Digitala databaser och Internetbaserat material

- Naturvårdsverket, Natura 2000, <http://w3.vic-metria.nu/nzk/jsp/main.jsp>, åtkomst 2012-04-23.

Litteratur

- Antonson, Hans, 2004, *Landskap och ödesbölen. Jämtland före, under och efter den medeltida agrarkrisen* (Meddelande/Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet. 129), Stockholm, 251 s.
 Bergwall, Lasse & Berglund, Anders, 2010, *Fiskundersökningar i Ånnsjön*, Rapport, Länsstyrelsen i Jämtlands län, 57 s.
 Boman, Erik, 1985, *Amiral Kennedy och Kapten*

- Stopford*”, i Göran Stigenius (red.), *Minnesskrift till 75-årsjubileet 1985*, Jämtlands läns Sportfiskeklubb, s. 31–54.
 Bull, Edvard, 1970 (ny uppl.), *Jemtland och Norge*, Östersund, 247 s.
 Burman, Fale, 1930, *Fale Burmans anteckningar om Jämtland i urval* (Jämtlands läns fornskriftsällskap. Skrifter 1), Östersund, 136 s.
 Edlund, Lars-Erik, *Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen*. Bd 2, Umeå.
 Hansson, Anders, 2004, *Granöns Samfällighetsförening i Änn. En historiebeskrivning*, Rapport, 18 s.
 Hülphers, Abraham Abrahamsson, 1775, *Samlingar till en beskrifning över Norrland. Andra samlingen om Jemtland*, Westerås, 272 s.
 Jensen, Ronnie, 1989, ”Hällbilder och fångstboplatser”, i Ove Hemmendorff (red.), *Arkeologi i fjäll, skog och bygd*, D. 1, *Stenålder – tidig järnålder*, Östersund, s. 57–82.
 Jämtlands läns Hushållningssällskap, 1821, *Sockenbeskrivningar från Jämtland och Härjedalen 1818–1821*, Östersund.
 Järnfeldt-Carlsson, Marta, 1988, *Landskap, jaktviltor & kurbhotell. Arkitektur och turism i 1880–1915*, Umeå, 238 s.
 Kennedy, Edward, 1903, *Thirty seasons in Scandinavia*, London, 278 s.
 Larsson, Valfrid, 1959, *Översiktlig redogörelse för avvittringen inom Åre socken*, Arkivakt Åre 1380. Lantmäterimyndigheten Jämtlands län. 34 s.
 Näslund, Ingemar, 1989, *Sportfisket i Ånnsjön och Landverksströmmen, Fångststatistik för åren 1897–1987*, Information från Sötvattenslaboratoriet, Drottningholm, (1989) 1: 10–20.
 Näslund, Ingemar, 2010, *Rödingen, klimatet och framtiden*, i Sven Ringvall (red.) *Minnesskrift till 100-årsjubileet 2010*, Jämtlands Läns Sportfiskeklubb, 206 s.
 Schager, Carl, 1910, ”Våra fiskodlare och fiskodlingsanstalter”, i Rudolf Hammarström (red.) *Från skog och sjö nr 8*, s. 99–101.
 Touscherus, Daniel, 1953, ”En mycket kort beskrivning Över Jämtlands fjäll”, i Per Nilsson-Tanner (red.), *Nytryck av äldre skrifter om Jämtlands län*, Tandsbyn, 52 s.
 Östersundsposten, ”En fisketur med efterspel”, 8 juli 1909.